

סימן עג

דם הכבד – דאורייתא או דרבנן

דם הכבד שלא פירש:

חולין קט: – אמרה ליה ילתא לרב נחמן ... אסר לן דמא, **שרא** לן כבדא.

פירשו הראשונים דהיינו שהכבד היה ראוי להיות אסור שהרי כולו דם אלא מכיון שמצאנו שהתורה התירה לנו לאכול כבד ש"מ דדם הכבד מותר (ואע"פ שדם האברים שלא פירש מותר בכל בשר, בכבד שכולו דם דאם יאכלנו טעם דם לו היה ראוי להיות אסור לאכלו אע"פ שלא פירש, והחידוש הוא דמותר לאכלו בדלא פירש וכך מותר לטעום טעם דם), וא"כ יוצא דדם הכבד שלא פירש וודאי **מותר**.

דם הכבד שפירש חי¹:

(ע"פ פמ"ג)

רמב"ם, תוס', רשב"א, ר"ן – דאורייתא. וכ"פ פר"ח

וראיה מחולין קיא. – "כבידא עלוי בשרא – אסור, דם דאורייתא"

ר"ת, הגהש"ד, או"ה, רש"ל, תו"ח – דרבנן. וכ"פ ש"ך

והראיה הנ"ל מחולין קיא. אינה ראיה, דהכוונה שם שדם עיקר איסורו הוא מדאורייתא.

שו"ת שער אפרים פסק דדם הכבד עצמו דרבנן, אבל דם שבסמפונות הוה דאורייתא דמשאר איברים בא.

ביאור סברת המחלוקת:

הרב פפויפר ביאר דהסוברים דהוא מדאורייתא סוברים דהטעם דדם הכבד שלא פירש מותר הוא משום דכתיב באיסור דם "על הארץ תשפכנו כמים" ודורשים דם הנשפך כמים אסרה תורה ולא דם הכבד שקרוש ועומד, וכתבו הפוסקים דב' מיני דם יש בכבד: גוף בשר הכבד עצמו שהוא דם קרוש ודם הסובב בכבד, ורק הדם הקרוש בתוכו הוא דאינו נשפך כמים אבל הדם הסובב כן נשפך כמים, וא"כ יוצא דהדם הסובב הוא ככל דם ממש וא"כ ודאי כשפירש הוי דאורייתא, והסוברים דהוא מדרבנן סוברים דהטעם דדם הכבד מותר הוא לא מהדרשה הנ"ל אלא דהתורה (הלמ"מ) חידשה שהכבד אע"פ שכולו דם מותר באכילה, וא"כ אין הבדל בין דם הקרוש לדם הסובב וכולם מותרים, וע"כ אפילו פירשו מותרים מדאורייתא והוה דרבנן.

¹ דאם פירש ע"י בישול ומליחה הוא תלוי במחלוקת דם שבישלו או שמלחו.

הכשר כבד לכתחילה

חולין קי: – כבדא מה אתון ביה? (בעיא דלא איפשיטא ופוסקים לחומרא)

רא"ש בשם רש"י: הספק הוא לגבי בישול הכבד אחר מליחתו (האם הכבד מותר ע"י מליחה או לא), שמא בגלל שיש בו ריבוי דם אין המליחה מספיקה ואח"כ בבישול יוצא דם וחוזר ונבלע ויהיה אסור מהתורה (כי דם הכבד לאחר שפירש ויצא אסור הוא מהתורה).

ר"ת: אחר מליחה פשיטא שמותר לבשל, והספק הוא אם מותר לבשלה עם בשר אחר אף ללא מליחה כי דם הכבד שיוצא אינו אסור מהתורה, והספק הוא אם מותר לבשלו עם בשר אחר ללא מליחה (היינו: האם מדרבנן גזרו על דם הכבד).

רש"י ע"פ מש"ז: הספק הוא אם דם כבד שפירש אסור מן התורה או לא.

ר"ן בשם רוב המפרשים: הספק הוא אם מספיקה מליחה לבישול או שצריך גם קריעה.

ר"ן: פשיטא שאין המליחה מעלה או מורדת, והספק הוא אם דמו מותר לגמרי ומותר לקדירה עם בשר אחר בלא מליחה או שרק מותר לבשלה בפני עצמה.

לרש"י ור"ן כבד גרע משאר בשר, וכולא שמעתא אפילו בכבד שנמלח דמליחה בכבד לא מעלה ולא מורדת שמתוך שהוא מרובה בדמים אין המליחה מוציאתו מידי דמו.
לר"ת בלא נמלחה מיירי, דבנמלח לא גרע משאר בשר.

חולין קיא. – רבה בר רב הונא אקלע ... אדהכי אשכח ההוא כבדא דהוה בה סמפונא דבליעא דמא ... אמר להו קרעו שתי וערב וחיתוכא לתחת וה"מ כבדא אבל טחלא שומנא בעלמא הוא.

רש"י: מדובר לצליה קודם בישול ומשום דם הסמפונות (ולא ברור) אם גם לצליה לבד או רק צליה שלפני בישול).

תוס', רא"ש: לצלי אין צריך קריעה, ומדובר בקריעה קודם צליה (או קודם מליחה לר"ת שלעיל²) כדי לבשל אח"כ. [← דם הסמפונות שלא פירש - מותר]

בה"ג: לצלי לבד גם כן צריך קריעה שתי וערב וחיתוכא לתחת, ומדובר אפילו בצליה שלא על מנת לבשל. [← דם הסמפונות שלא פירש - אסור]

רי"ף ורמב"ם ע"פ ה"ה וב"י: לצלי לא צריך קריעה, ולבישול לא מועיל קריעה, אלא מדובר לחליטה (שחליטה לא משפיעה על דם הסמפונות ולכן צריך קריעה).

² וכך גם לשיטת ר"ן בשם רוב המפרשים מדובר גם במליחה כדי לבשל, אך הר"ן סובר שמדובר רק לצליה קודם בישול (כרש"י), נשיטת רמב"ם ורי"ף ע"פ ר"ן היא שמדובר במליחה ולבישול (כתוס') אך לשיטתם זה אליבא דר"י בן נורי ואין הלכה כמותו ולכן אין לה תקנה לבשלה אלא ע"י חליטה או צליה.

חולין קיא. – רב הונא חלטי ליה בחלא ורב נחמן חלטי ליה ברותחין.

מדינא דגמרא מותר לבשלו אח"כ אפילו עם בשר אחר (ע"י שנקב והוציא מזרקי הדם שבתוכו לדעת הרשב"א, ולדעת רי"ף ורמב"ם ע"פ ה"ה וב"י צריך גם קריעה כדלעיל).

אך הגאונים אסרו כיון דאין אנו בקיאים בחליטה.

והוסיף הרי"ף דבגלל תקנת הגאונים דאין אנו בקיאים בחליטה אז אסור למיכל כבידא שליכא אא"כ צלה מעיקרא, ומקשה הרי"ן למה אסור כבידא שליכא הרי אנחנו רק לא בקיאים בחליטה ואילו בקריעה ומליחה בודאי אנו בקיאים, ומתרץ דבאמת חסר כאן עוד יסוד והוא דכיון דמליחה לא מעלה ולא מורדת³ וע"י חליטה אי אפשר מתקנת הגאונים, א"כ יוצא דרך אחרי צלה מותר בשלוק ומבושל.

סיכום השיטות

רש"י, ר"ן – מליחה כדי לבשל לא מעלה ולא מורדת וכבד גרע משאר בשר, **ולבישול צריך קריעה שתי וערב וחיתוכא לתחת וצליה** או חליטה, אלא שהגאונים אסרו בחליטה, ובדיעבד מותר, ולצלי לבד לא ברור אם צריך ג"כ קריעה שתי וערב וחיתוכא לתחת.

ר"ת, ר"ן בשם רוב המפרשים – לבישול צריך קריעה שתי וערב וחיתוכא לתחת ומליחה (או צליה), ובחליטה כנ"ל, ולצלי אין צריך קריעה רק צליה לבד.

בה"ג – לצלי לבד ג"כ צריך קריעה שתי וערב וחיתוכא לתחת (משום דם שבסמפונות).

רי"ף ורמב"ם ע"פ ה"ה וב"י – בחליטה צריך קריעה שתי וערב וחיתוכא לתחת, אבל בצליה קודם **בישול לא צריך**, והיינו דלבישול אין מועיל מליחה אפילו ע"י קריעה, וצליה מועיל אפילו בלא קריעה.

פסיקת ההלכה

בבישול

שו"ע (ורמ"א) א פסקו **כרש"י ור"ן לכתחילה**⁴ [לכתחלה אין לו תקנה לבשלו ע"י מליחה, אלא קורעו שתי וערב ומניח חיתוכו למטה וצולוהו ואח"כ יכול לבשלו].

הט"ז הביא דבדיעבד מותר כר"ת,

אך התו"ח הביא שאף בדיעבד אסור, ודוקא אי אשתלי המורה ופסק כר"ת (והתיר אחר שנמלחה הכבד ע"י קריעה שתי וערב וחיתוכא לתחת ונתבשלה) - לא מהדרינן עובדא [אך אם לא היתה חתוכה שתי וערב וחיתוכה לתחת בשעת מליחה - מהדרינן עובדא ואסור אפילו הכבד].

³ כדלעיל להבנת הרי"ן בשיטת רי"ף ורמב"ם שקריעה ומליחה כדי לבשל לדין לא מועיל (ואין תקנה לבשל אלא רק אחרי חליטה), ולרי"ף ורמב"ם להבנת ה"ה וב"י לקדירה לא מועיל קריעה.

⁴ ב"ד יהודה פירש דהמחבר פסק כרש"י ור"ן גם בדיעבד.

בצליה

שו"ע ג פסק כבה"ג.

(לצלי צריך חתיכה משום דם שבסמפונות, ואם לא קרעו קודם צליה יקרענו אח"כ")

רמ"א פסק כרוב הפוסקים.

(יו"ש אומרים דאין צריך לצלי שום חתיכה כלל, וכן נוהגין אפילו לכתחלה")

בחליטה

שו"ע ב פסק כתקנת הגאונים. (אם חלטו בחומץ או ברותחין ונקב והוציא מזרקי הדם שבתוכו

מן הדין מותר לבשלו אלא שהגאונים אסרו לעשות כן **ובדיעבד** מותר")

הרמ"א בתו"ח פסק דאף בדיעבד לא מהני חליטה **ותימה** שלא הגיה כאן כלום. (ש"ך)

דינים נוספים

רמ"א א:

אם מנקבה הרבה פעמים בסכין הוי כקריעת שתי וערב (ש"ך : בדיעבד),
וכן אם נטל משם המרה וחתיכת בשר מן הכבד דאפשר לדם לזוב משם (ש"ך : אפי' לכתחלה).

רש"ל: היתר דנקיבה יועיל רק במקום שמן הדין אין צריך קריעה שתי וערב וחיתוכא לתחות, דאם מדינא בעי קריעה שתי וערב וחיתוכא למטה אז אין לשנות ממשמעות ההלכה, ועיי' כתב דבצלי כדי לבשל ודאי דאין מועיל נקיבה, ורק בצלי לבד לשיטת המקילים דמן הדין אין צריך קריעה כלל אז יפה להחמיר ולנקוב.

רמ"א א: כשבא לבשלה אחר הצליה ידיחנה תחילה אחר הצליה קודם הבישול, מיהו אם לא הדיחה ובשלה כך מותר. (=או"ה)

רמ"א ה: נהגו שלא למלוח כבד כלל אפילו לבדה, רק יש למלחה קצת כשהיא תחובה בשפוד או מונחת על האש לצלותה.

ש"ך: משום היכרא דאינו דומה לשאר בשר שלא יבואו לבשל עם בשר, אינו משום דהאור חוזר ומבליע הדם, ולפי"ז נראה דאם אירע שמלחה ידיחנה קודם הצלייה.

הכשר כבד ע"י חליטה – לכתחילה ובדיעבד

חולין קיא. – רב הונא חלטי ליה בחלא ורב נחמן חלטי ליה ברותחין.

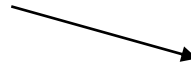
מדינא דגמרא מותר לכתחילה לבשלו אחרי חליטה אפילו עם בשר אחר (ע"י שנקב והוציא מזרקי הדם שבתוכו לדעת הרשב"א, ולדעת רי"ף ורמב"ם ע"פ ה"ה וב"י צריך גם קריעה לפני החליטה).

אך הגאונים אסרו כיון דאין אנו בקיאים בחליטה. **וכ"פ שו"ע ב**

מה הדין בדיעבד?

שו"ע ב פסק בדיעבד מותר. ("אם חלטו בחומץ או ברותחין ונקב והוציא מזרקי הדם שבתוכו מן הדין מותר לבשלו אלא שהגאונים אסרו לעשות כן **ובדיעבד** מותר")

הרמ"א בתו"ח פסק דאף בדיעבד לא מהני חליטה, ותימה שלא הגיה כאן כלום. (ש"ך)

ואע"ג דבסוף סימן סז כתב הרמ"א דאין אנו בקיאים בזמן הזה בחליטת בשר ובדיעבד מותר, **תירץ הש"ך** דשאני כבד שנפיש דמיה אסור אפילו בדיעבד, **א"נ** דהרמ"א סובר דכיון דאין אנו בקיאים בחליטה א"כ לענין דיעבד מוקמינן לה אחזקתה קמא כאילו לא נחלטה כלל, והלכך בסוף סימן סז דללא החליטה היה מותר כתב בדיעבד מותר, והכא דללא חליטה אסור אפילו דיעבד לקדירה כתב דאסור בדיעבד. **ורעק"א תירץ** דבכבד בנוסף לחליטת חומץ יש גם חליטת רותחין דבזה שייך אין אנו בקיאים ולפעמים לא יהיה רותח כל כך, ולא חילקו בין חליטה לחליטה ואסרו הכל דיעבד.

דין כבוד שנתבשל בדיעבד בלא הכשר

בדיעבד – כאשר עשה שלא כדין ובישל כבוד בלי להכשירו:

חולין קי: – אמר ליה אביי לרב ספרא כי סלקת להתם בעי מינייהו כבדא מה אתון ביה כי סליק אשכחיה לרב זריקא אמר ליה אנא שלקי ליה לרבי אמי ואכל כי אתא לגביה אמר ליה למיסר נפשה לא קא מיבעיא לי (דפשיטא לי דכיון דטרודה היא לפלוט ולהוציא כל שעה לא בלעה) כי קמבעיא לי למיסר חבירתה ...

נראה מהמפרשים ששאלת אביי (כבדא מה אתון ביה) היא לענין לכתחילה (איך מכשירים כבוד לכתחילה), ודין זה מובא לעיל עמ' 58-60, אך תשובת רב ספרא (שרי זריקא אמר ששלך לרבי אמי והוא אכל) אינה מוכיחה לגמרי לענין לכתחילה, דיתכן דרבי אמי אכל כי הביאו לו כבר כבוד שלוק וסובר **בדיעבד מותר** אבל לכתחילה לא.

תרומות י/יא – רבי יוחנן בן נורי אומר: הכבוד אוסרת ואינה נאסרת, מפני שהיא פולטת ואינה בולעת. וביאר הגר"א דת"ק (במשנה שלפני כן) חולק וסובר שהכבוד אוסרת ונאסרת.

חולין קיא. – ר' אליעזר אומר הכבוד אוסרת ואינה נאסרת מפני שפולטת ואינה בולעת ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר מתובלת אוסרת ונאסרת שלוקה אוסרת ונאסרת.

רשב"א, רא"ש ועוד: הלכה כר' יוחנן בן נורי **בדיעבד** כבוד שנתבשל בקדירה (אפילו אם לא נמלח קודם) **אינו נאסר**, דכיון דפולט דם הרבה טרוד ואינו בולע.

רמב"ם: הכבוד נאסר. (כדעת רבנן (ת"ק) דריב"נ)

שו"ע א: **בדיעבד מותר** אם נתבשל לבדו בקדירה (בלא מליחה וצליה) אבל הקדירה⁵ אסורה [לפי שהכבוד פולטת דם שבה ואינה בולעת אפילו ע"י הבישול מחמת שהיא טרודה לפלוט דם הרבה], **ויש מי שאוסר**. **רש"ל** פסק להקל (כשו"ע).

רמ"א: וכן נוהגין לאסור הכל. (ט"ז סובר שהרמ"א פסק כרמב"ם שפסק כדעת רבנן (ת"ק) דריב"נ; אך ש"ך וגר"א ביארו שהרמ"א פסק כדעת ר' ישמעאל בנו של ריב"ב דשלוקה נאסרת וכיון דאנן לא בקיאין מהו שלוק ומהו מבושל אז אנו אוסרים גם מבושל בדיעבד)

מדוע לכתחילה אסור?

הגה"מ: משום הכלי שנאסר.

מנ"י: משום דהרוטב נאסר ובעי הכבוד הדחה ודילמא מישתלי.

ב"י: כיון שרוב פעמים אין הכבוד מתבשל בפני"ע, חששו הגאונים שאם

נתיר לבשלו בפני"ע יבוא לבשלם עם דברים אחרים.

⁵ וכן בשר אחר שנתבשל עמו (ש"ך).

כבד שנשרה מעת לעת במים

במש"ז כתב דזה תליא בפלוגתת הפוסקים (לעיל עמ' 62) :

דלרמב"ם דס"ל כרבנן דריב"נ דכבד נאסרת בבישול, ממילא ה"ה בכבוש,

ולרוב הפוסקים דס"ל כר"י בנו של ריב"ב דבבישול מותר ורק שלוקה נאסרת וא"א בקיאין בין בישול לשלוק, ממילא בכבוש דהוי רק כבישול מותר.

פת"ש הביא שיש אוסרים ויש מתירים (ונראה דדעתו להקל), אמנם לכו"ע אם לא הדיח הכבד מתחילה ואין במים ס' נגד הדם בעין שעליו – יש לאוסרו, והכלי שבו נכבש יש לאסור אם אין ס' במים נגד כל הכבד.

צלית כבד עם בשר אחר בתנור/בשפוד

חולין קיא. – כבדא עילוי בשרא – שרי, דמא משרק שריק...
 רב דימי מנהרדעא מתני אפכא ... כבדא עילוי בשרא – אסור, דם דאורייתא.
 דרש מרימר: דיעבד - אין, לכתחלה - לא.

שו"ע ד: אם צלאו עם בשר בתנורים שבימי חכמי התלמוד שפיהם למעלה - יהיה הכבד למטה ולא למעלה, ובדיעבד⁶ מותר (ודם משרק שריק בצליה). ובשפודים שצולים אצל האש - אסור לצלותו עם הבשר לכתחילה אפילו כבד למטה (שפעמים מגביהים השפוד ונהפך העליון לתחתון).

רמ"א (ע"פ תוס'): מיהו אם נמלחה הכבד כבר מותר לצלותה עם בשר אפילו על גבי בשרא דכבר נתמעט דמו והוי כבשר על גבי בשר.

משמע דכל שכן שמותר תחת הבשר,

והקשו ש"ך וט"ז דהרי מעיקר הדין קימ"ל כר"ת דכבד שנמלח הוי ככל בשר שנמלח וא"כ יהיה אסור לכתחילה לצלותו תחת בשר שלא נמלח וכמו שכתב הרמ"א בסוף סימן ע"ז דלכתחילה אסור לצלות בשר שנמלח עם בשר שלא נמלח.

ולכן פסק ט"ז דרק ע"ג הבשר מותר, אבל **תחת הבשר אסור** (וכן ביאר דברי הרמ"א כאן דכוונתו דלא מבעיא בשה אלא אפילו למעלה מותר).

וש"ך פסק דגם **תחת הבשר מותר** לכתחילה מטעם דכבולעו כך פולטו (ואע"פ שבכבד לא אמרינן כבולעו כך פולטו, התם הטעם הוא משום שפע דם, אבל הכא כיון שנמלח הכבד נתמעט דמו ואמרינן כבולעו כך פולטו), ומה שכתב הרמ"א בסוף סימן ע"ז הוא חומרא וכאן כיון דהרבה פוסקים ס"ל דאפילו אחר מליחה יש הרבה דם בכבד אוקמא אדינא דמותר דכבולעו כך פולטו.

והדרישה תירץ דרמ"א מיירי שהכבד נמלח ולא הודח דעדיין פולט ציר (וט"ז וש"ך דחו זאת, דזה לא מהני אלא במליחה משא"כ בצליה שיבלע ע"י האש מן האיסור).

שו"ע ה: לא ימלחנו לכתחילה על גבי הבשר אלא תחתיו. (דדין מליחה כדין צליה)

כדאי לראות גם: שו"ע סעיף ו

⁶ והקשו תוס' אמאי בכבד למעלה אסור לכתחילה הרי לכאורה כבולעו כך פולטו, ותירצו דבכבד שיש בו שפע דם לא אמרינן כבולעו כך פולטו.